

ՍԵՐՁԵՂ ԴՈՎԼԱԹՈՎ

Ներկայացում

Հսկիչ անցակետում երեքով էին: Օպեր Բորտաշնիչը խառնում էր մաշված, յուղոտ խաղաթղթերը: Ժամապահ Գուսեր փորձում էր քնել առանց վառվող ծխախոտը բերանից հանելու: Ես սպասում էի, թե երբ է եռալու չորահացերով պատած թեյամանը:

Բորտաշնիչը ծույլ-ծույլ ասաց.

– Լավ, վերցնենք կնիկներին: Ենթադրենք՝ հետները լավ ես՝ կինո, բիսկվիթ, խոսքուզրույց... Գոգոլ ու Բելինսկի ես ցիտում... Որևէ լրբոտ օպերա ես տանում: Հետո, բնական է, անկողին: Իսկ տիկինը թե՛ պսակվի՛, անատա՛կ: Սկզբում, ուրեմն, գազա, հետո նոր ստորակարգ բնագոյները: Բնագոյները, իմացա՞ր, իրան ձեռ չեն տալիս: Իսկ եթե Էդ իմ համար սուրբ գործ է, ո՞նց անենք:

– Էլի ջիւղների արածն է,- միջամտեց ժամապահը:

– Ջիւղնե՞րն ինչ կապ ունեն,- զարմացավ Բորտաշնիչը:

– Ուր նայում ես՝ ջիւղներ են: Ռայկինից մինչև Կարլ Մարքս... Բազմանում են ճագարների պես: Վերցրու Չեքոյի վենդիսպանսերը: Բժիշկները ջիւղներ են, հիվանդները՝ ուս: Բա դա եղավ կոմունիստաբա՞ր:

Այդ պահին գանգեցին գրասենյակից: Բորտաշնիչը վերցրեց խոսափողը և ասում է.

– Քեզ են ուզում:

Լսեցի կապիտան Տոկարի ձայնը.

– Անցեք ինձ մոտ, և՛ արագ:

– Ընկե՛ր կապիտան,- ասում են,- իմիջիայլոց, արդեն ժամը ինն է:

– Իսկ դուք,- ընդհատեց կապիտանը,- հայրենիքին մինչև վե՞ցն եք ծառայում:

– Այդ դեպքում ինչի՞ համար են գրաֆիկները: Առավոտվա ութին պիտի

ծառայության դուրս գամ:

– Վաղն առավոտյան դուք կլինեք Ռոպչայում: Շտաբի պետի առաջադրանքն է՝ մի կլինեմսի պիտի բերենք Ռոպչայի բաշխիչ կետից: Մի խոսքով, սպասում են...

– Էդ ո՞ր են ուղարկում,- հարցրեց Բորտաշնիչը:

– Ռոպչայից կալանավոր պիտի բերեն:

– Վերաքննիչ դատի՞:

– Չգիտեմ:

– Կանոնակարգի համաձայն՝ պիտի պիտի երկուսով գնաք:

– Պահնորդությունում ի՞նչն է կանոնակարգված: Կանոնակարգով մենակ հաուպտվախտ են նստացնում:

Գուսեր վեր քաշեց հոնքերը.

– Ո՞վ է տեսել, որ հրեան հաուպտվախտ նստի:

– Գլուխ տարար քո հրեաներով,- ասաց Բորտաշնիչը,- ձանձրացա՛նք: Դու ռուսներին նայի: Նայեցիր՝ կապալանավեա...

– Չեմ առարկում,- արձագանքեց Գուսեր...

Թեյամանն անսպասելի եռաց: Տեղափոխեցի սեյֆի կողքին դրած թիթեղի կտորի վրա:

– Լավ, ես գնամ...

Բորտաշնիչը մի խաղաթուղթ հանեց, նայեց ու ասում է.

– Օհո՛, քեզ ագռավի աղջիկն է սպասում:

Հետո ավելացրեց.

– Ձեռնաշղթաներ վերցրու:

Վերցրի...

Ես գնում էի գոնայով, չնայած կարող էի շրջանցել վերակարգերի ուղյակով:

Ահա արդեն մի տարի գիշերով դիտմամբ կտրում-անցնում են գոնան: Շարունակ փորձում են վարժվել վախի զգացումին: Անձնական խիզախության խնդիրը մեզ մոտ բավական սուր է դրված: Այդ գործում ռեկորդակիրներ են համարվում լիտվացիներն ու թաթարները:

Գործիքային արհեստանոցի մոտ մի քիչ ոտս կախ գցեցի: Գիշերով այստեղ չիֆիրիստներն են հավաքվում:

Զինվորական թիթեղյա գավաթի մեջ ջուր էին լցնում: Ավելացնում մի տուփ թեյ:

Հետո գավաթի մեջ կախում էին ածելու սայրը՝ պոչին պողպատե երկար

հաղորդալար: Ծայրը նետում էին բարձր լարման հոսանքագծի վրա: Երկու վայրկյանից հեղուկը պատրաստ է:

Կարմրագորշ ընպելիքը ակոհովի պես էր ազդում: Մարդիկ սկսում էին ակտիվ շարժումներ անել, առանց որևէ պատճառի գոռգոռալ ու ծիծաղել:

Չիֆիրիստները լուրջ անհանգստության տեղիք չէին տալիս: Լրջորեն անհանգստացնում էին նրանք, ովքեր կարող էին նաև առանց չիֆիրի մորթել... Խավարի մեջ ստվերներ էին շարժվում: Ես ավելի մոտեցա: Կալանավորները կարտոֆիլի արկղերի վրա նստել էին չիֆիրբաքի շուրջը: Ինձ տեսնելով՝ սսկվեցին:

– Նստի, քաղաքացի՛ պետ,- լսվեց մթության միջից,- ինքնաեռն արդեն պատրաստ է:

– Նստելն,- ասում եմ,- ձեր գործն է:

– Գրագե՛տ ես,- պատասխանեց նույն ձայնը:

– Հեռուն կգնա,- ասաց երկրորդը:

– Օրապահությունից դենը չի գնա,- քնծիծաղեց երրորդը:

Ամեն ինչ կարգին է՝ մտածեցի ես: Բարեհոգության և ատելության ծանոթ խառնուրդը: Իսկ ես քանի՛ անգամ եմ նրանց համար թեյ, մարգարին, ձկան պահածո քարշ տվել-բերել...

Ծխախոտ վառելով՝ շրջանցեցի վեցերորդ բարաքն ու ելա ճամբարային նեղուղի երկաթգծի մոտ: Խավարից դուրս լողաց գրասենյակի վարդագույն պատուհանը: Թակեցի դուռը: Օրապահը բացեց: Ձեռքին խնձոր կար:

Աշխատասենյակից դուրս նայեց Տոկարն ու ասում է.

– Բարկովե՛ց, նորի՞ց ծամում եք պահակակետում:

– Նման բան չկա, ընկե՛ր կապիտան,- պատի կողմը դառնալով՝ առարկեց օրապահը:

– Ինչ է, չե՞մ տեսնում: Ականջներդ շարժվում են: Իսկ երեկ չէ առաջին օրն ընդհանրապես քնել էիք:

– Քնած չէի, ընկե՛ր կապիտան: Մտածում էի: Այլևս չի կրկնվի:

– Ափսո՛ս,- հանկարծ ասաց Տոկարն ու ինձ դառնալով՝ ավելացրեց,- Ներս անցեք:

Ես ներս մտա, ըստ կարգի գեկուցեցի:

– Հրաշալի է,- գոտին ձգելով՝ ասաց կապիտանը.- Ահա փաստաթղթերը, կարող եք մեկնել: Այստեղ հասցրեք Գուրին ազգանունով կալանավորին:

Պատժաշափը՝ տասնմեկ տարի: Հինգ դատվածություն: Մարդը ,օրենքովե է, զգույշ կլինեք:

– Ո՞ւմ է,- հարցնում եմ,- էդպես վռագ պետք եկել: Ի՞նչ է, մենք ռեցիդիվիստ չունենք:

– Բավականաչափ,- համաձայնեց Տոկարը:

– Ուրեմն ի՞նչ է պատահել:

– Չգիտեմ, փաստաթղթերը գորամասի շտաբից են:

Բացեցի ուղեգիրը: «Նշանակում» սյունակում գրանցված էր.

«Վեցերորդ ենթագործուղման կետ հասցնել Ֆյոդոր Եմելյանովիչ Գուրինին՝ որպես Լենինի դերակատար...»:

– Սա ի՞նչ է նշանակում:

– Գաղափար չունեմ: Ավելի լավ է՝ քաղդեկին հարցնեք: Երևի ներկայացում են պատրաստում սովետական իշխանության վաթսունամյակի առթիվ: Ահա և հյուրախաղերի են կանչում: Գուցե տաղանդ ունի կամ էլ գլուխն է լավ աշխատում... Չգիտեմ: Դուք, մի խոսքով, տեղ հասցրեք, հետո կպարզենք: Եթե մի բան լինի, զենք օգտագործեք: Աստված ձեզ հետ...

Ես վերցրի փաստաթղթերը, պատվի առա ու դուրս եկա:

Ռոպչա հասանք տասներկուսի կողմերը: Ավանը մեռած էր թվում: Խավարից խուլ հաչում էին շները:

Գերանատարի վարորդը հարցրեց.

– Էս քեզ ուր են քշել գիշերվա կեսին: Առավոտը կգնայիր:

Ստիպված էի բացատրել.

– Էսպես ցերեկով հետ կդառնամ: Իսկ քո ասածով՝ գիշերն էր ընկնելու: Էն էլ՝ վտանգավոր ռեցիդիվիստի հետ:

– Ամենավատ տարբերակը չի,- ասաց վարորդը:

Հետո ավելացրեց.

– Մեր անտառտնտեսության դիսպետչերները կալանավորից վատն են:

– Պատահում է,- ասում եմ:

Հրաժեշտ տվինք իրար...

Պահակետում արթնացրի օրապահին, ցույց տվի թղթերը: Հարցրի, թե որտեղ կարող եմ գիշերել:

Օրապահը մոլորվեց.

– Զորանոցում աղմուկ է. ուղեկցորդային խմբերը գիշերն են հետ գալիս: Ուրիշի տեղը գրավեցիր՝ կարող է գոտու տակ ընկնես... Բուժարանում էլ շներն են հաչում:

– Ավելի լավ է,- ասում են,- շների մոտ:

– Իմ մոտ մնա: Կայֆոտ տեղ է: Քուրքը կգցես վրադ: Հերթափոխն առավոտը յոթին է գալու:

Ես պառկեցի թախտին, հատակին դրեցի պահածոյի դատարկ տուփը ու ծխախոտ վառեցի...

Գլխավորը՝ որ տունը չհիշես: Մտածիր ընթացիկ հարցերի մասին: Ահա, օրինակ, ծխելիքը վերջանում է: Իսկ օրապահը կարծես թե ծխող չի...

– Դու ի՞նչ է, չե՞ս ծխում:

– Հյուրասիրես՝ կծխեմ:

Լա՛վ հույս տվող է:

Օրապահը փորձում էր գրույցի բռնվել.

– Իսկ ճի՞շտ է, որ ձեր «վեցում» գինվորներն էծերին են բանից են անում:

– Չգիտեմ: Դժվա՛ր... Գուցե կալանավորները...

– Որ ինձ մնա՝ ավելի լավ է ձեռով:

– Ճաշակի հարց է...

– Լավ,- որոշեց ինձ խնայել օրապահը,- քնի՛: Էստեղ խաղաղ է...

Խաղաղության հարցում սխալվում էր: Օրապահությունը պատկից էր տուգանային մեկուսարանին: Այնտեղ գիշերվա կեսին արթնացավ կալանված ճամբարականը: Կրճազցնում էր ձեռնաշղթաներն ու երգում.

«Իսկ ես քայլում, անցնում եմ Մոսկվայով...»:

– Գնա՛ց կատուն սեր անելու,- քրթմնջաց օրապահը:

Նա ներս նայեց դիտանցքից ու բղավեց.

– Ագեն, ձենդ կտրի, պառկի: Թե չէ մոռոթդ կնախշեմ:

Ի պատասխան լավեց.

– Քաղաքացի՛ պետ, կոտոշներդ պահեստ հանձնի:

Օրապահն արձագանքեց յոթհարկանի հայիոյանքով:

– Իններորդ ուժեղացված կարգով բո՛ւող առնեիր,- արձագանքեց կալանավորը...

Համերգը տևեց երկու ժամ: Դա քիչ էր՝ ծխախոտն էլ պրծավ:

Մոտեցա դիտանցքին ու հարցրի.

- Ձեզ մոտ ծխախոտ չի՞ Լինի:
- Դուք ո՞վ եք,- ապշեց Ազենը:
- Գործուղված՝ վեցերորդ ճամբարակետից:
- Իսկ ես մտածեցի՝ ուսանող է... «Վեցում» բոլորն են՝ Էդպես կուլտուրական...
- Այո,- ասում,- երբ ծխախոտը վերջանում է:
- Մախորկա շատ ունեն, կխցկեն դռան տակ... Պատահմամբ Լենինգրադից չե՞ք:
- Լենինգրադից եմ:
- Հայրենակի՛ց... Էդպես էլ մտածում էի:
- Գիշերվա մնացորդը գնաց գրուցելուն...

Առավոտյան փնտրեցի- գտա օպեր-լիազոր Դուբենկոյին: Ներկայացրի թղթերս: Նա ասաց.

- Նախաճաշեք ու սպասեք օրապահությունում: Ջենք ունե՞ք: Դա լավ է:...
- Ճաշարանում ինձ թեյ ու բուլկի տվեցին: Շիլան չէր հերիքել: Բայց դրա փոխարեն ճանապարհի համար մի կտոր ճարպ ու գլուխ սոխ ստացա: Իսկ ծանոթ հրահանգիչը մի տասնյակի չափ ծխախոտ նվիրեց:
- Օրապահությունում սպասեցի մինչև ուղեկցորդային խմբերի հերթափոխումը: Օրապահին փոխեցին ժամը ութին մոտ: Մեկուսարանը լռում էր: Կալանավորը քունն էր առնում բուռն գիշերվանից հետո:

Վերջապես լսեցի.

- Կալանավոր Գո՛ւրին, իրերո՛վ:
- Անցուղի-միջանցքում գրնգացին սողնակները: Օպերն իմ հովանավորյալի հետ մտավ օրապահություն:

- Ստորագրի՛,- ասաց նա:- Ջենքը մո՞տդ է:

Ես արձակեցի ատրճանակի պատյանը:

Կալանավորը ձեռնաշղթաներով էր:

Ելանք սանդղամուտ: Ձմեռային արևը կուրացրեց ինձ: Լուսաբացը անսպասելի եկավ: Ինչպես միշտ...

Թեք բլրականջին սևին էին տալիս խրճիթները: Տանիքների վրա ծուխն ուղղաձիգ էր բարձրանում:

Գուրինին ասացի.

- Դե՛, գնացի՛նք...

Նա միջահասակ էր, ամրակազմ: Գդակի տակ զգացվում էր ճաղատը: Ճարպոտ բամբակաբաճկոնը շողում էր արևի տակ:

Ես որոշեցի գերանատարի չսպասել, այլ միանգամից քայլել դեպի գծանցը: Եթե համընթաց տրակտոր պատահի, լավ է: Հակառակն դեպքում՝ ոտքով կարելի է երեք ժամում տեղ հասնել...

Զգիտեի, որ Կոյնայի մոտ ճանապարհը փակ է: Ավելի ուշ պարզվեց, որ երկու կալանավոր գիշերը գողացել են քարշակներից մեկը: Բոլոր գծանցներում օպերատիվ աշխատակիցներ էին նստած: Այդպես էլ ոտքով հասանք գոնա:

Միայն մի անգամ կանգնեցինք, որ հաց ուտենք: Հացն ու ճարպը տվեցի

Գուրիին: Մանավանդ, որ ճարպը սառել էր, իսկ հացը փշրվում էր:

Մինչ այդ լուռ մնացած կալանավորը շարունակ կրկնում էր.

– Ի՛նչ հարմար տեղ է, ի՛նչ հարմար տեղ է... Քաղաքացի՛ պետ, մի սրտալի չթեթևանա՞նք...

Ձեռնաշղթաները խանգարում էին նրան: Խնդրեց.

– Մանժետներս հանի, էլի: Թե՞ վախենում ես՝ ծլկեմ:

Լավ, մտածում եմ, ցերեկով վտանգավոր չի: Էս ձյունների միջով ո՞ր պիտի փախչի...

Հանեցի ձեռնաշղթաներն ու ամրացրի գոտուս:

– Գնացեք ա՛յ այն կողմը...

Հետո Գուրինը պազել էր թփերի հետևը, իսկ ես նշանահատիկը պահում էի նրա սև գդակի վրա:

Անցավ տասը րոպե: Ձեռքս հոգնել էր:

Ու հանկարծ իմ թիկունքում ինչ-որ բան ճռթաց: Միաժամանակ լսվեց խոպոտ ձայնը.

– Գնացի՛նք, քաղաքացի՛ պետ:

Վեր թռա: Դիմացս կանգնել էր ժպտացող Գուրինը: Գդակն, ամենայն հավանականությամբ, կախ էր տվել թփից:

– Զկրակե՛ս, հայրենակի՛ց...

Հայիոյելն անիմաստ էր:

Գուրինը ճիշտ էր վարվել: Ապացուցեց, որ փախչել չի ուզում: Կարող էր, բայց չուզեց...

Մենք ելանք գերանուղի և առանց արկածների հասանք գոնա: Ճանապարհին հարցրի.

– Էդ ի՞նչ ներկայացում է:

Կալանավորը չհասկացավ: Բացատրեցի.

– Կից գրության մեջ ասված է՝ Լենինի դերակատար:

Գուրինը սկսեց հռչակ.

– Հին պատմություն է, քաղաքացի պետ: Մինչև պատերազմը մականուն ունեի՝ արտիստ: Ոնց որ ասած՝ վարպետ մարդ, կարողանում է, ասենք, ականջները շարժել: Էդպես էլ գրեցին գործիս մեջ՝ արտիստ: Հիշում եմ՝ ՄՈՒՌ-ում հյուր էի, քննիչը հանաքի համար բռնեց ու գրեց: ,Մասնագիտությունը մինչև ձերբակալվելըն պունակում... Ի՞նչ մասնագիտություն, ի՞նչ բան: Ես ծնված օրից հետևողական գող եմ: Կյանքում մի օր աշխատած չկամ: Բայց ոնց գրեցին, Էդպես էլ գնաց՝ արտիստ: Քսիվից՝ քսիվ... Բոլոր քաղղեկներն ինձ ինքնագործունեության ցուցակներում են գրանցում. դու, ախր, արտի՛ստ ես: Ա՛խ, Էդտեսակ քաղղեկը մի ձեռս ընկներ կոլխոզշուկայում: Տույց կտայի իմ արվեստը...

Ես հարցրի.

– Իսկ ի՞նչ եք անելու: Չէ՞ որ անձամբ իր՝ Լենինի դերը պիտի խաղաք...

– Թղթո՞վ... Մեկին մեկ... Մոռիս կվաքսեն ու վերջ... Հիշում եմ՝ Կիևում բանկ կտրեցինք: Ես Էնտեղ մենքի շորերով էի, մերոնք էլ չճանաչեցին... Լենին է, թող Լենին լինի... Մի ազատ օրը մի ամիս կյանք է...

Մոտեցանք օրապահությունը: Գուրինին հանձնեցի ավագին: Կալանավորը ձեռքով արեց.

– Կհանդիպենք, քաղաքացի՛ պետ: Մերսի՛ թեթևանալու համար...

Վերջին բառերը ցածր ասաց, որ ավագը չլսի...

Գրաֆիկից ընկնելով՝ օրեր շարունակ պարապ-սարապ թրև էի գալիս: Խմում էի գինագործների հետ: Թղթախաղում նրանց չորս ռուբլի տարվեցի: Նամակ գրեցի ծնողներին ու եղբորս: Նույնիսկ պատրաստվում էի այցելել ավանում ապրող մի ծանոթ օրիորդի: Բայց այստեղ մոտեցավ օրապահը և ասաց, որ քաղղեկ Խուրիկը ինձ է փնտրում:

Գնացի լենինյան սենյակ: Խուրիկը նստել էր Ուստ-վինյան ճամբարակետի հսկայական քարտեզի տակ: Փախուստի վայրերը նշված էին փոքրիկ դրոշակներով:

– Նստեք,- ասաց քաղղեկը,- շատ կարևոր խոսակցություն կա: Հոկտեմբերյան տոներն են մոտենալու: Երեկ սկսեցինք փորձել ,Կրեմլի աստղերըն մեկ

գործողությամբ պիեսը: Հեղինակը,- Խուռիկն այստեղ նայեց իր առջև սեղանին դրված թղթերին,- Չիչելնիցկին է: Յակով Չիչելնիցկի: Գաղափարապես հասուն պիես է՝ ՆԳՎ մշակույթի բաժնից երաշխավորված: Դեպքերը կատարվում են քսանականների սկզբին: Գործող անձինք չորսն են: Լենինը, Ձերժինսկին, չեկիստ Տիմոֆեյը և նրա հարսնացու Պոլինան: Երիտասարդ չեկիստ Տիմոֆեյը տրվում է բուրժուական տրամադրություններին: Վաճառականի աղջիկ Պոլինան նրան քաշում է քաղբենիության ճահիճը: Ձերժինսկին նրանց հետ դաստիարակչական աշխատանք է տանում: Ինքը անբուժելի հիվանդ է: Լենինը թախանձագին խնդրում է, որ նա հոգ տանի իր առողջության մասին: Երկաթե Ֆելիքսը հրաժարվում է, ինչը ցնցող տպավորություն է թողնում Տիմոֆեյի վրա: Վերջում նա պատռում է ռեիզիոնիզմի ոստայնը: Նրան երկչուտ հետևում է վաճառականի աղջիկ Պոլինան... Ավարտական տեսարանում Լենինը դիմում է հանդիսատեսին (այստեղ Խուռիկը նորից խշխշացրեց թղթերը)՝ «...Այս ովքե՞ր են: Այս ի՞նչ երջանիկ ջահել դեմքեր են: Այս ո՞ւմ շողշողուն ուրախ աչքերն են: Մի՞թե յոթանասունականների երիտասարդությունն է սա: Նախանձում եմ ձեզ, գալիքի պատվիրակներ: Հանում ձեզ էինք արմատախիլ անում բուրժուական աղբը... Ուրեմն, թող փայլեն ձեզ համար, ապագայի գավակներ, մեր կրեմլյան աստղերը...»: Եվ այսպես շարունակ: Իսկ հետո բոլորը ,Ինտերնացիոնալե են երգում: Ինչպես ասում են՝ միահամուռ պոռթկումով... Ի՞նչ կասեք:

– Ոչինչ,- ասում եմ,- ի՞նչ կարող եմ ասել: Լուրջ պիես է:

– Դուք քաղաքավարի մարդ եք, կրթված: Որոշել եմ ձեզ ներգրավել այդ գործի մեջ:

– Բայց ես թատրոնի հետ կապ չեմ ունեցել:

– Կարծում եք՝ ես ունեցե՞լ եմ: Ու ոչինչ, գլուխ եմ հանում: Բայց առանց օգնականի դժվար է: Մեր դերասանները՝ ինքներդ գիտեք... Լենինի դերակատարը գող է՝ Ռոպչայի բաշխիչ կետից... Տոհմիկ գրպանահատ: Կարծիք կա, որ ակտիվորեն փախուստի է պատրաստվում...

Ես լռեցի: Հո քաղղեկին չէի՞ պատմելու անտառի դեպքը:

Խուռիկը շարունակեց.

– Ձերժինսկու դերում Յուրիկովն է, Թիթեռ մականունով, չորրորդ բրիգադից:

Նստած է անչափահասներին պղծելու համար: Ժամկետը՝ վեց տարի: Տվյալներ կան, որ պլանքաշ է... Տիմոֆեյի դերում Գեշան է, կիսախելաո՝ բուժմասից:

Պասիվ արվամով է... Պոլինայի դերում Տոնկա Լեբեդևան է՝ վարչատնտեսական

մասից: Տի՛պ՝ կալանավորից վատ... Կարճ ասած՝ ծանոթ հասարակություն է: Հնարավոր է թմրանյութերի օգտագործում: Նաև՝ անթույլատրելի կապեր Լեբեդևայի հետ: Էդ քածին թողես՝ կալանավորների շուրջը ֆոֆոա... Ինձ հասկանո՞ւմ եք:

– Չհասկանալու ի՞նչ կա: Մերո՞ւք են...

– Ուրեմն գործի անցեք: Հերթական փորձը այսօր վեցին է: Դուք ռեժիսորի օգնականն եք: Անտառահատարանում չեք հերթապահի: Կապիտան Տոկարին կզգուշացնեն:

– Չեմ առարկում,- ասացի ես:

– Եկեք վեցին տաս պակաս:

Մինչև վեցը թրև էի գալիս գորանոցում: Երկու անգամ փորձեցին օպերատիվ խմբերի հետ ինչ-որ տեղ ուղարկել: Բայց ասում էի, որ գտնվում եմ ավագ լեյտենանտ Խուդիևի տրամադրության տակ, և ինձ հանգիստ էին թողնում: Միայն ավագը հետաքրքրվեց.

– Էդ ինչո՞վ եք զբաղված: Շփո՞թ եք եփում տոների համար...

– Լենինի մասին,- ասում եմ,- հեղափոխական պիես ենք բեմադրում: Մեր դերասանների ուժերով:

– Գիտե՛ս ձեր դերասաններին: Դրանցը մենակ հետները խմող ճարելն է: Վեցին մոտ լենինյան սենյակում էի: Շուտով հայտնվեց Խուդիևը՝ պորտֆելը ձեռքին:

– Իսկ անձնակազմն ո՞ւր է:

– Կզան,- ասում եմ,- երևի ճաշարանում ուշացան:

Այդ պահին ներս մտան Գեշան ու Յուրիկովը:

Յուրիկովին ճանաչում էի. մեկուսացված կետում էր աշխատում: Մոայլադեն, չորչորուկ կալանավոր էր՝ քորվելու զգվելի սովորությամբ:

Գեշան բուժմասում հավաքարար էր: Հիվանդասենյակներն էր մաքրում, միզաման էր տալիս հիվանդներին: Պախանների համար դեղ էր գողանում, վիտամիններ, սպիրտով թրմած դեղորայք: Ման էր գալիս թեթևակի պարաքայլերով՝ ենթարկվելով ինչ-որ անորսալի ռիթմի: Բնակելի գոտում պախանները նրան վռնդում էին խարույկի մոտից...

– Ուղիղ վեցն է,- ասաց Յուրիկովն ու առանց կռանալու քորեց ծունկը:

Գեշան այծուտիկ էր փաթաթում:

Հայտնվեց Գուրիինը՝ առանց վերնագգեստի, մաքուր լվացած շապիկով:

– Շոգ է,-ասաց նա,- իսկը Տաշքենդ... Եվ ընդհանրապես, զոնա չի, այլ մշակույթի տուն: Զինվորները «դուք»-ով են դիմում, կերն էլ՝ գերագանգ...

Փախուստներ լինո՞ւմ են:

– Փախչում են,- պատասխանեց Խուռիկը:

– Էստե՞ղ, թե՞ Էստեղից:

– Այստեղից,- անժպիտ արձագանքեց քաղդեկը:

– Իսկ ես կարծում էի՝ ազատությունից Էստեղ կամ էլ հենց կապիտալիստական ջունգլիներից:

– Կատակեցինք ու հերիք է,-ասաց Խուռիկը:

Եվ այստեղ հայտնվեց Լեբեդևան՝ Էժանագին օծանելիքի ամպով պարուրված, վեցամսյա վարսահարդարվածքով: Ազատվարձու էր, բայց՝ ճամբարային ժարգոնով ու պահվածքով: Ընդհանրապես վարչատնտեսական աշխատողները մի ամսվա ընթացքում նմանվում էին կալանավորներին: Նույնիսկ ազատվարձու ինժեներները գողական էին գնում: Չխոսենք արդեն զինվորականների մասին:

– Սկսենք,- ասաց Խուռիկը:

Դերասանները գրպաններից հանեցին ճմռված թերթիկները:

– Մինչև չորեքշաբթի դերերը պիտի անգիր իմանաք:

Հետո Խուռիկը բարձրացրեց ձեռքը.

– Պարզաբանում են հիմնական միտքը: Պիեսում գլխավորը զգացմունքի և պարտքի պայքարն է: Ընկեր Ձերժինսկին, արհամարհելով հիվանդությունը, իրեն լիովին նվիրում է հեղափոխությանը: Ընկեր Լենինը թախանձագին պնդում է, որ նա արձակուրդ գնա: Ձերժինսկին կտրականապես հրաժարվում է: Զուգահեռ զարգանում է Տիմոֆեյի գիծը: Պոլինայի հանդեպ անասնական կիրքը ժամանակավորապես վարագուրում է համաշխարհային հեղափոխությունը նրա աչքին: Պոլինան մանրբուրժուական տրամադրությունների տիպիկ արտահայտիչ է...

– Ոնց որ ասած՝ սպեկուլյա՞նտ,- հարցրեց Լեբեդևան:

– Մի՛ ընդհատեք... Նրա երագանքը քաղքենիական բարեկեցությունն է:

Տիմոֆեյի մեջ պայքարում են զգացմունքն ու պարտքը: Ձերժինսկու անձնական օրինակը երիտասարդի վրա ուժեղ բարոյական ազդեցություն է թողնում:

Արդյունքում՝ պարտքի զգացումը հաղթում է... Հուսով եմ՝ ամեն ինչ պարզ է:

Այսպես, Ձերժինսկին աշխատում է: Յո՛ւրիկով, նստեք ձախից... Ներս է մտնում

Վլադիմիր Իլիչը: Նրա ձեռքին ճամպրուկ կա: Ճամպրուկ առայժմ չունենք,
կօզտագործենք հարմոնի տուփը: Վերցրե՛ք: Եվ այսպես՝ մտնում է Իլիչը:
Գուրինը խնդմնդաց և աշխույժ արտաբերեց.

– Բարև՝ ձեզ, Ֆելիքս Էդմունդովիչ:

(Նա լենինավարի էր խոսում. «Բաղև՝ ձեզ»):

Ցուրիկովը քորեց վիզն ու մռայլ պատասխանեց.

– Բարև:

– Ավելի հարգալից,- հուշեց քաղդեկը:

– Բարև ձեզ,- ձայնը մի քիչ բարձրացնելով՝ կրկնեց Ցուրիկովը:

– Գիտե՞ք, Ֆելիքս Էդմունդովիչ, ինչ է իմ ձեռքին:

– Ճամպրուկ է, Վլադիմիր Իլիչ:

– Իսկ ինչի՞ համար է, գիտե՞ք:

– Թողնե՛լ,- քղավեց քաղդեկը,- այստեղ գրված է՝ «Լենինը՝ խորամանկ
ժպտալով»: Ո՞ր է «խորամանկ ժպիտը», չեմ տեսնում:

– Կլինի,- հավաստիացրեց Գուրինը:

Նա առաջ պարզեց ձեռքը, որով պատյանն էր բռնել ու լկտի աչքով արեց
Ձերժինսկուն:

– Հրաշալի է,- ասաց Խուրիկը,- շարունակեք՝ «Իսկ ինչի՞ համար է, գիտե՞ք...»:

– Գաղափար չունեմ,- ասաց Ցուրիկովը:

– Առանց գոեհկության,- նորից միջամտեց Խուրիկը,- ավելի մեղմ, ձեր առաջ ինքը
Լենինն է: Համաշխարհային պրոլետարիատի առաջնորդը:

– Գաղափար չունեմ,- անփոփոխ մռայլությամբ կրկնեց Ցուրիկովը:

– Արդեն լավ է, շարունակե՛ք:

Գուրինը նորից աչքով արեց՝ ավելի սանձարձակ:

– Ճամպրուկը ձեզ համար է, Ֆելիքս Էդմունդովիչ: Որպեսզի դուք, աղավնյա՛կս,
շտապ մեկնեք հանգստանալու:

Ցուրիկովն առանց ջանք անելու քորեց թիակը:

– Չեմ կարող, Վլադիմիր Իլիչ, ամենուրեք հակահեղափոխություն է:

Մենշևիկներ, էսեռներ, բուրժուական լրբեսներ...

– Լրտեսներ,- ուղղեց Խուրիկը,- շարունակեք:

– Ձեր առողջությունը, Ֆելիքս Էդմունդովիչ, պատկանում է հեղափոխությանը:

Ընկերներիս հետ խորհրդակցեցինք ու որոշեցինք, որ պիտի հանգստանաք: Սա
ձեզ ասում եմ որպես ժողկոմխորհի նախագահ:

Այստեղ անսպասելիորեն կանացի ողբ լսվեց: Լեբեդևան գլուխը սփռոցին գցած՝
հեկեկում էր:

– Ի՞նչ է պատահել,- զայրացած հարցրեց քաղդեկը:

– Ֆելիքսը մե՛ն չէ,- բացատրեց Թամարան,- լղար, ոնց որ ճիճու:

– Հենց դիստրոֆիկներն են բոլորից երկար ապրում,- քամահրանքով ասաց
Գեշան:

– Ընդմիջում,- հայտարարեց Խուռիկը:

Հետո դարձավ ինձ:

– Դե ինչպե՞ս է: Իմ կարծիքով՝ որսացի՞ն գլխավորը:

– Վա՛յ,- բացականչեց Լեբեդևան,- Էնքան իրական է, ոնց որ հեքիաթում...

Ցուրիկովը մոլեգին քորեց փորը: Քորելիս հայացքը մշուշվում էր:

Գեշան ուսումնասիրում էր փախուստների քարտեզը: Դա կասկածելի էր թվում,
թեև քարտեզը վարագուրված չէր:

Գուրինը գնում էր մարզական գավաթները:

– Շարունակե՛ք,- ասաց Խուռիկը:

Դերասանները հանգցրեցին ծխախոտները:

– Հերթը Տիմոֆեյինն ու Պոլինայինն է: Տեսարանը՝ Չեկայի ընդունարանում:

Տիմոֆեյը հերթապահում է կոմուտատորի մոտ: Ներս է մտնում Պոլինան:

Սկսեցի՛նք:

Գեշան նստեց աթոռակին ու մտքի մեջ ընկավ: Լեբեդևան, վարդագույն
թաշկինակը թափահարելով, քայլեց նրա կողմը:

– Տիմո՛շա, ա՛յ Տիմոշա:

Տիմոֆեյ.

– Ինչի՞ ես եկել: Հո տանը բան չի՞ պատահել...

– Չեմ կարող ես առանց քեզ, կապտափետո չ'ըր աղավնիս...

Տիմոֆեյ.

– Տուն գնա, Պո՛լյա: Էստեղ, ախր, խրճիթ-ընթերցարան չի:

Լեբեդևան բռնոցքները սեղմեց քունքերին և թանձր ու գիլ ծղրտաց.

– Օտա չ'ը եմ ես քեզ, չե՛ս սիրում... Կործանեցիր դու իմ ջահել կյանքը... Լքեցի
չ'ը, թողեցիր մենակ, ոնց որ արոսենին դաշտում...

Լեբեդևան դժվարությամբ էր զսպում հեկեկոցը: Աչքերը կարմրեցին: Տուշը
ծորաց թաց այտերով...

Տիմոֆեյն, ընդհակառակը, համարյա ձեռ էր առնում.

– Էդպիսին է մեր աշխատանքը,- ատամների արանքից նետեց նա:
 – Գնայի՛նք աշխարհի ծերը,- ոռնում էր Պոլինան:
 – Վրանգելի մո՞տ, ինչ է,- զգաստանում էր Գեշան:
 – Հրաշալի է,- կրկնում էր Խուռիկը:- Լե՛բեդկա, մի ցցեք ձեր քամակը:
 Չմիխալո՛վ, մի՛ փակեք հերոսուհուն: (Այսպես իմացա Գեշայի ազգանունը՝
 Չմիխալով): Գնացի՛նք... Մտնում է Ձերժինսկին... ,Հա՛ , երիտասարդ
 սերո՞ւնդն է... ե:

Ցուրիկովը հագաց-վերջացրեց ու մռայլ ասաց.

– Հա՛, բո՛գը, երիտասարդ սերո՞ւնդն է:
 – Այդ ինչ մակաբույժ բառեր են,- միջամտեց Խուռիկը:
 – Հա՛, երիտասարդ սերո՞ւնդն է...
 – Ողջություն եմ ցանկանում, Ֆելի՛քս Էդմունդովիչ,- տեղից մի փոքր
 բարձրանալով՝ ասաց Գեշան:
 – Դու պիտի շփոթվես,- հուշեց Խուռիկը:
 – Կարծում եմ՝ պիտի վեր թռչի,- խորհուրդ տվեց Գուրինը:
 Գեշան, աթոռակը շուտ տալով, վեր թռավ տեղից: Ու պատվի առավ՝ ափը հպելով
 խուզած գլխին:
 – Ողջությո՛ւն եմ ցանկանում,- գոռաց:
 Ձերժինսկին զզվանքով սեղմեց նրա ձեռքը: Ջոնայում արվամուկներին չէին
 սիրում: Հատկապես՝ պասիվներին:
 – Ավելի՛ եռանդուն,- խնդրեց Խուռիկը:
 Գեշան սկսեց արագախոսել: Գնալով՝ ավելի ու ավելի արագ: Նա շտապում էր,
 կուլ էր տալիս բառերը.
 – Չգիտեմ՝ ինչ անեմ, Ֆելի՛քս Էդմունդովիչ... Իմ Պոլինկան լրիվ վայրենացել է:
 Խանդում է ծառայությանս, իմացա՛ր (Գեշայի արտասանությանը ստացվում էր
 «իմցար»)... Կարոտում եմ՝ ասում է... Իսկ ես, ախր, սիրում եմ նրան՝ Պոլինային,
 այսինքս... Իմ հարսնացուն է նա, իմացա՛ր: Սիրտս գրավել է, իմացա՛ր...
 – Դարձյալ մակաբույժ բառեր են,- ճշաց Խուռիկը,- ուշադիր եղեք:
 Լեբեդկան շրջվելով՝ շուրթերն էր ներկում:
 – Ընդմիջում է,- հայտարարեց քաղդեկը:- Այսօրվա համար բավական է:
 – Ափսո՛ս,- ասաց Գուրինը,- նոր էի սկսում ոգեշնչվել:
 – Եկեք ամփոփենք արդյունքները:
 Խուռիկը հանեց նոթատետրն ու շարունակեց.

- Լենինը քիչ թե շատ մարդու նման է: Տիմոֆեյին՝ չորսից հանած: Պոլինան, անկեղծ ասած, ավելի լավն է, քան կարծում էի: Իսկ այ, Ձերժինսկին համոզիչ չէ, ակնհայտորեն համոզիչ չէ: Հիշեք, Ձերժինսկին հեղափոխության խիղճն է: Ասպետ աներկյուղ և անբասիր: Իսկ ձեզ մոտ ինչ-որ ռեցիդիվիստ է ստացվում:
- Կաշխատեմ,- անտարբեր հավաստիացրեց Յուրիկովը:
- Գիտե՞ք՝ ինչ էր ասում Ստանիսլավսկին,- շարունակեց Խուռիկը,- Ստանիսլավսկին ասում էր՝ չե՛մ հավատում: Եթե դերասանը կեղծում էր՝ Ստանիսլավսկին ընդհատում էր փորձը և ասում էր՝ չե՛մ հավատում:
- Մենքերն էլ են նույնը ասում,- նկատեց Յուրիկովը:
- Ի՞նչ,- չհասկացավ քաղղեկը:
- Մենքերը, ասում են, մի գլուխ էդ են կրկնում: Չե՛մ հավատում... Չե՛մ հավատում... Մի անգամ ինձ Ռոստովում բռնեցին, քննիչն էլ բոզի տղա էր...
- Չափն անցնում եք,- բղավեց քաղղեկը:
- Այն էլ տիկնոջ ներկայությամբ,- ասաց Գուրինը:
- Ես ձեզ համար տիկին չեմ,- ձայնը բարձրացրեց Խուռիկը,- ես կանոնավոր բանակի սպա եմ:
- Ձեր մասին չասացի,- բացատրեց Գուրինը,- այլ Լեբեդևայի...
- Հա՛,- ասաց Խուռիկը:
Հետո դարձավ ինձ.
- Հաջորդ փորձին ավելի ակտիվ եղեք: Պատրաստեք ձեր դիտողությունները... Դուք քաղաքավարի մարդ եք, կրթված... Իսկ հիմա կարող եք գնալ: Կհանդիպենք չորեքշաբթի օրը... Ի՞նչ պատահեց, Լե՛բեդևա:
- Թամարան թաշկինակը ճմռթելով՝ մանրիկ դողում էր:
- Ի՞նչ է պատահել,- հարցրեց Խուռիկը:
- Տառապում եմ...
- Հրաշալի՛ է: Դա կոչվում է վերամարմնավորում:
- Մենք հրաժեշտ տվեցինք իրար ու ցրվեցինք: Գուրինին ուղեկցեցի մինչև վեցերորդ բարաքը: Ճանապարհիս էր:
- Արդեն մթնել էր: Արահետը լուսավորում էին ցանկապատի գլխին շարված դեղին լամպերը: Պահակաշները շղթաները գնգգնգգնելով վազվզում էին կրակաշերտում:
- Գուրինն անսպասելի հարցրեց.
- Իսկ նրանք ինչքա՞ն են կոտորել:

– Ո՞վ,- չհասկացա ես:

– Էդ գելիսեդդներն, Էլի, Լենինն ու Ձերժինսկին: Հեղափոխության ասպետները: Չպատասխանեցի: Ի՞նչ իմանայի, կարելի՞ է նրան վստահել: Եվ ընդհանրապես, ինչո՞ւ է Գուրինն այսպես անկեղծացել...

Ջեկը չէր հանդարտվում.

– Այ, ես, օրինակ, նստել եմ գողության համար: Թիթեռը, ենթադրենք, իր մահական էնտեղ չի խրել, ուր պետք էր: Գեշայի հարցը վերավաճառքի մակարդակի է, իսկ դրանք Ռուսաստանը արյան մեջ խեղդեցին ու՝ ոչինչ...

– Դե,- ասում եմ,- դուք արդեն չափն անցնում եք...

– Ո՞ր եմ անցնում: Դրանք հենց իսկական արնախումներն են որ կան:

– Լսե՛ք, վերջացնենք այս խոսակցությունը:

– Եղա՛վ,- ասաց նա...

Դրան հաջորդեց ևս երեք թե չորս փորձ: Խուռիկը տաքանում էր, ճակատը սրբում գուգարանի թղթով ու բղավում.

– Չե՛մ հավատում: Լենինը չափազանցնում է: Տիմոֆեյը խփնված է: Պոլինան քամակն է խաղացնում: Իսկ Ձերժինսկին ընդհանրապես բանդիտի նման է:

– Ուրիշ ինչի՞ նման լինեմ,- մոայլ հարցնում է Յուրիկովը,- ինչ կամ՝ էն եմ:

– Դուք լսե՛լ եք վերամարմնավորման մասին,- հետաքրքրվում էր Խուռիկը:

– Լսել եմ,- վարանոտ պատասխանում էր Ջեկը:

– Իսկ ի՞նչ եք լսել, պարզապես հետաքրքիր է՝ ի՞նչ:

– Վերամարմնավորումն էն է,- Ձերժինսկու փոխարեն բացատրում է Գուրինը,- որ փչացված գողերը գնում են քավորի համար աշխատելու, կամ էլ, ասենք, տեղով մեկ հարիֆ է, բայց գողական է ման գալի...

– Լռե՛լ, – գայրանում է Խուռիկը:- Լե՛բեղևա, մի ընդգծեք ձեր մարմնաձևերը:

Ավելի շատ մտածեք բովանդակության մասին:

– Կրծքերս դողում են,- բողոքում էր Լեբեղևան,- ու ոտերս էլ թմրել են: Որ հուզվում եմ, միշտ էլ չաղանում եմ, իսկ կերածս կաթնաշոռ է, մեկ էլ ձու:

– Էդ բացիլի մասին ոչ մի խոսք,- նրան ընդհատում էր Գուրինը:

– Եկեք,- իրար էր անցնում Գուրինը,- մի հատ էլ փորձենք:- Ջգում եմ, որ էս անգամ հաստատ կվերամարմնավորվեմ...

Ես աշխատում էի ակտիվություն դրսևորել: Հո անունս իզուր չէի՞ն ջնջել ուղեկցորդողների գրաֆիկից: Ավելի լավ է փորձերին մասնակցես, քան սառչես

տայգայում:

Ինչ-որ բաներ էի ասում, օգտագործում ինչ-ինչ արտահայտություններ՝ միզանացեն, գերխնդիր, հանրային միայնություն...

Յուրիկովը համարյա չէր մասնակցում խոսակցություններին: Իսկ եթե արտահայտվում էր՝ միանգամայն անսպասելի: Հիշում եմ՝ խոսում էինք Լենինի մասին, ու Յուրիկովը հանկարծ ասաց.

– Պատահում է՝ մարդը տեսքից պահելու բան չի, բայց էն բանը, դու ողջ լինես, ոնց որ հատուկ երշիկ:

– Կարծում ես՝ հիշու՞մ ենք ինչ տեսք ուներ: Այսինքն՝ երշիկը,- վրա բերեց Գուրինը:

– Լռե՛լ,- գայրանում էր քաղդեկը...

Մեր դրամխմբակի մասին լուրերը տարածվեցին ճամբարում: Պիեսի և հեղափոխության առաջնորդների հանդեպ վերաբերմունքը երկակի էր: Լենինին ընդհանուր առմամբ հարգում էին: Ձերժինսկուն՝ ոչ այնքան: Ճաշարանում կարգագրիչներից մեկը հանդիմանեց Յուրիկովին.

– Գո՛րծ ես գտել քո համար, Թիթե՛ռ, չեկի՛ստ ես դառել:

Ի պատասխան Յուրիկովը շերեփով լուռումունջ հասցրեց նրա գլխին:

Կարգագրիչն ընկավ: Լռություն տիրեց: Հետո անտառահատարանի մոայլադեն գերանավարները Յուրիկովից պահանջեցին.

– Շերեփը լվա՛: Հո էդ վիճակով ճաշի մեջ չե՞նք խոթելու:

Գեշային ժամանակ առ ժամանակ հարցնում էին.

– Դու ու՞մ ես ներկայացնում, Կրուպսկայայի՞ն...

Գեշան խուսափողաբար էր արձագանքում.

– Դե, մեկը կա, աշխատավոր տղա է... «օրենքով»...

Միայն Գուրինն էր մեծալուրջ տեսքով շրջում ճամբարով մեկ: Նա լենինավարի խոսել էր սովորել.

– Ճշմարիտ ճանապարհով եք գնում, ընկե՛ղ դեցիդիվիստնեղ...

– Նման է,- ասում էին կալանավորները,- մաքուր կինո...

Խուռիկն օրեցօր ավելի ու ավելի էր նյարդայնանում: Գեշան քայլում էր շորորալով, խոսում էր հրամայելու պես՝ ժամանակ առ ժամանակ շտկելով գոյություն չունեցող մատուցերը: Լեբեդևան համարյա անընդմեջ հեծկլտում էր՝ նույնիսկ հիմնական աշխատանքի ժամանակ: Այնպես էր լցվել, որ արդեն մինչև

վերջ չէր կարողանում ձգել արտասահմանյան ճտքակոշիկների շղթայիկները: Մինչևիսկ Յուրիկովը թեթևակի կերպարանափոխվել էր. նրան վարակել էր թոքախտավորի խոպոտ հազը: Բայց այլևս չէր քորվում:

Եկավ գլխավոր փորձի օրը: Լենինի դեմքին փոքրիկ մորուք ու բեղեր կպցրին: Այդ նպատակով պատժախցից ժամանակավոր արձակեցին դրամանենգ Ժուրավսկուն: Նա լավ ձեռք ուներ և պրոֆեսիոնալ գեղարվեստական ճաշակ: Գուրինը սկզբում ուզում էր իսկական մորուք պահել: Բայց օպերն ասաց, որ դա արգելված է կանոնադրությամբ:

Ներկայացումից մեկ ամիս առաջ դերասաններին թույլատրեցին գլուխները չխուզել: Գուրինը պահպանեց իր հավաստի պատմական ճաղատը: Գեշան, պարզվեց, շեկ է: Յուրիկովի գլխին լիովին տանելի մագաժածկույթ ձևավորվեց: Լենինին նեղիկ քաղաքացիական կոստյում հագցրին, ինչը համապատասխանում էր կենսական ճշմարտությանը: Գեշայի համար լեյտենանտ Ռոդիչևից փոխ առան կաշվե պիջակը: Լեբեդևան մի քիչ կարճացրեց իր կիրակնօրյա թավշե զգեստը: Յուրիկովի համար դիագոնալե գիմնաստյորկա դուրս գրեցին:

Գլխավոր փորձի օրը Խուռիկը սարսափելի նյարդայնանում էր: Թեև բոլորն էլ տեսնում էին, որ արդյունքից գոհ է: Ասում էր.

– Լենինին՝ իսկական չորս: Տիմոֆեյին՝ չորսին գումարած: Ձերժինսկուն՝ երեքից հանած: Պոլինային մի կերպ երեք...

– Գիծը կա,- հավաստիացնում էին փորձերին մասնակցող դրամանենգ Ժուրավսկին,- գիծը կա...

– Իսկ դու՞ք ինչ կասեք,- ինձ էր դառնում քաղղեկը:

Ես ինչ-որ բան էի ասում գերխնդրի ու ենթատեքստի մասին: Խուռիկը գոհացած գլխով էր անում...

Այդպես մոտեցավ Նոյեմբերի յոթը: Առավոտից ցանկապատի վրա չորս կարմիր դրոշ կախեցին: Հինգերորդն ամրացրին տուգանային մեկուսարանի ճակատին: Մետաղյա բարձրախոսներից սփռվում էին «Վարշավյանկայի» հնչյունները: Այդ օրն աշխատում էին միայն տնտեսական մասի հավաքարարները: Անտառահատարանը փակ էր: Արտադրական բրիգադները մնացել էին գոնայում: Կալանավորներն աննպատակ թրև էին գալիս արգելաշերտի երկայնքով: Ցերեկվա մեկի կողմերը նրանց մեջ հարբածներ հայտնվեցին:

Նման վիճակ էր նաև գորանոցում: Դեռևս առավոտից ունանք գնացին խմիչք ճարելու: Մյուսները, գիմնաստյորկաների կոճակներն արձակած, թափառում էին տարածքում:

Ջինապահեստը հսկում էին վեց հոգի՝ գերակետիկ ծառայության վստահելիներից: Մթերային պահեստի մոտ հերթապահում էր ավագը:

Հայտարարությունների տախտակին հրաման փակցրին. «Հոբելյանի կապակցությամբ գինվորական զգոնության ուժեղացման մասին»:

Ժամը երեքին մոտ կալանավորներին հավաքեցին վեցերորդ բարաքին կից փոքրիկ հրապարակում: Ճամբարի պետ մայոր Ամոսովը համառոտ ճառ կարդաց: Նա ասաց.

– Հեղափոխական տոները վերաբերում են բոլոր սովետական քաղաքացիներին... Նույնիսկ նրանց, ովքեր ժամանակավորապես շեղվել են... Որևէ մեկին սպանել են, կողոպտել, բռնաբարել, մի խոսքով, շուխուռ են արել... Կառավարությունն այդ մարդկանց ուղղելու հնարավորություն է տալիս... Տքնաջան ֆիզիկական աշխատանքի միջոցով նրանց առաջնորդում է դեպի կոմունիզմ... Կարճ ասած, կեցցե մեր սովետական պետության հոբելյանը... Իսկ հարբածներին և ուռածներին մենք, ինչպես ասում են, կպատժենք... Չխոսելով արդեն անասնապղծության մասին... Թե չէ հարևանների էծերի կեսի հետ եղել եք, ձեր մե՛ ղը...

– Ա՛յ քեզ բան,- լավեց շարքից,- ի՞նչ է դուրս գալիս: Ես Ջապորոժիեի մարզկոմի երկրորդ քարտուղարի աղջկան էի պառկացնում, էծին, ի՞նչ է, իրավունք չունե՞մ...

– Լռեք, Գո՛րին,- ասաց ճամբարի պետը,- նորից դուք եք հանդես գալիս: Մենք նրան ընկեր Լենինի դերն ենք վստահել, իսկ ինքը մի գլուխ էծ է երագում: Ի՞նչ ժողովուրդ եք...

– Սովորական ժողովուրդ ենք,- պատասխանեցին շարքից,- շանորդիք ու արնախումներ:

– Տեսնում եմ, վերջացած մարդիկ եք,- ասաց մայորը:

Նրա թիկունքից դուրս լողաց Խուռիկը:

– Մի բոպե, մի՛ ցրվեք: Վեցն անց երեսուն բոպեին ընդհանուր ժողովն է:

Հանդիսավոր մասից հետո՝ համերգ: Ներկայանալը պարտադիր է:

Հրաժարվողները կգնան մեկուսարան: Հարցեր կա՞ն:

– Լիքը,- ձայն տվեցին շարքից:- Հարցնե՞նք: Ո՞ր է չքացել լվացքի օճառը: Ո՞ր

են խոստացված տաք փաթաթանները: Ինչի՞ երրորդ ամիսն է՝ կինո չեն բերում:
Ոստ հաստողներին ձեռնոցներ կտա՞ն թե չէ... Էլի՞: Անտառահատարանում ե՞րբ
են արտաքնոց սարքելու...

– Կամա՛ց, կամա՛ց,- բղավեց Խոտիկը:- Բողոքները՝ ընդունված կարգով,
բրիգադիւրների միջոցով: Իսկ հիմա ցրվեք...

Մի քիչ փնթփնթացին ու ցրվեցին...

Ժամը վեցի կողմերը կալանավորները սկսեցին խումբ-խումբ հավաքվել
գրադարանի մոտ: Այստեղ՝ նախկին ատաղձագործական արհեստանոցում էին
տեղի ունենում ընդհանուր ժողովները: Անպատուհան փայտաշեն մարագը հինգ
հարյուր մարդ էր տեղավորում:

Կալանավորները սափրվել էին ու մաքրել կոշիկները: Ջոնայի վարսավիրը
մարդասպան Մամեդովն էր: Ամեն անգամ որևէ մեկի վիզը սրբիչով փաթաթելիս
Մամեդովն ասում էր.

– Չըխկ, ու հոգիդ թռա՛վ...

Դա նրա սիրած պրոֆեսիոնալ կատակն էր:

Ճամբարի վարչությունը տոնական համագգեստերով էր: Քաղղեկ Խոտիկի
սապոգներն արտացոլում էին կրակաշերտի վրա թարթող լամպերի դեղին լույսը:
Տնտեսական մասի ազատվարձու կանայք էժանագին օդեկոլենի բույր էին
տարածում: Քաղաքացիական ծառայողներն արտասահմանյան պիջակներ էին
հագել:

Մարագը փակ էր: Դռան մոտ խմբվել էին գերակետիկ ծառայության մեջ
գտնվողները: Ներսում նախապատրաստվում էին հանդիսավոր մասին:
Բրիգադավար Ագեշինը դռան վրա պլակատ էր փակցնում: Ալ պաստառին
դեղին տառերով գրված էր.

«Կուսակցությունը մեր ղեկավարն է»:

Խոտիկը վերջին հրահանգներն էր տալիս: Նրան շրջապատել էին Յուրիկովը,
Գեշան, Թամարան: Հետո հայտնվեց Գուրինը: Ես էլ մոտեցա:

Խոտիկն ասաց.

– Եթե ամեն ինչ բարեհաջող ավարտվի՝ մեկ շաբաթ արձակուրդ եմ տալիս:

Բացի այդ, արտագնա ներկայացում է ծրագրվում, Ռոպչայում:

– Էդ որտե՞ղ է,- հետաքրքրվեց Լեբեդևան:

– Շվեյցարիայում,- պատասխանեց Գուրինը:

Վեցն անց երեսունին մարագի դռները բացվեցին: Կալանավորներն աղմուկով տեղավորվեցին փայտե նստարաններին: Երեք վերակացու ներս բերեցին նախագահության անդամների աթոռները:

Շարքերի միջով դեպի բեմը ձգվեց պետերի շղթայիկը:

Լռություն տիրեց: Ինչ-որ մեկը վախվորած ծափահարեց: Ներկաները միացան նրան:

Խուռիկը ծլեց խոսափողի առաջ: Քաղդեկը ժպտում էր՝ ցուցադրելով վստահելի արծաթե ատամնաշապիկները: Հետո նայեց ձեռքի թերթիկին ու սկսեց.

– Ահա արդեն վաթսուն տարի է, ինչ...

Խոսափողն, ինչպես միշտ, չէր աշխատում:

Խուռիկը բարձրացրեց ձայնը.

– Ահա արդեն վաթսուն տարի է... Լավու՞մ է:

Պատասխանի փոխարեն դահլիճից ձայն տվին.

– Վաթսուն տարի ազատություն չտեսնես...

Կապիտան Տոկարը վեր կացավ, որ տեսնի, թե ով էր կարգազանը:

Խուռիկն ավելի բարձրացրեց ձայնը: Նա թվարկեց սովետական իշխանության գլխավոր նվաճումները: Հիշեցրեց Գերմանիայի դեմ տարած հաղթանակը:

Լուսաբանեց ընթացիկ քաղաքական պահը: Հընթացս շոշափեց կոմունիզմի շինարարության ընդլայնման խնդիրը:

Հետո ելույթ ունեցավ մի մայոր՝ Սիկտիվկարից: Խոսքը փախուստների և ճամբարային կարգապահության մասին էր: Մայորը խոսում էր ցածրաձայն, նրան չէին լսում...

Հետո բեմ բարձրացավ լեյտենանտ Ռոդիչևը: Նա իր ելույթն այսպես սկսեց.

– Ժողովրդի մեջ մի փաստաթուղթ է ծնվել...

Դրան ինչ-որ բան հաջորդեց, կարծես՝ սոցիալիստական

պարտավորությունների մասին: Էլի մի քանի դարձվածք մտապահեցի.

„Ճամբարում սպանությունների թիվը կրճատել քսանվեց տոկոսով...“:

Անցավ մոտ մեկ ժամ: Կալանավորները ցածրաձայն զրուցում էին, ծխում:

Վերջին շարքերն արդեն թուղթ էին խաղում: Պատերի տակով անաղմուկ շրջում էին վերակացուները:

Հետո Խուռիկը հայտարարեց.

– Համե՛րգ:

Սկզբում մի անձանոթ գեկ արտասանեց Կոիլովի երկու առակները: Ճպուռին

ներկայացնելիս բացեց հովհարը: Մրջյունին անցնելով՝ երևակայական բահն էր թափահարում:

Հետո բաղնիքի վարիչ Տարասյուկը ձեռնածություն էր անում էլեկտրալամպերով: Վերջում Տարասյուկը դրանք միաժամանակ վեր նետեց: Ապա քաշեց փորի ռեզինն ու լամպերը հատ-հատ ընկան սատինե փոխանի մեջ:

Հետո լեյտենանտ Ռոդիչևը արտասանեց Մայակովսկու բանաստեղծությունը:

Նա կանգնել էր լայն բացած ոտքերին ու փորձում էր թավաձայն խոսել:

Նրան փոխարինեց ռեցիդիվիստ Շուշանյան, որն առանց նվագակցության կատարեց ,Գնչուհին: Երբ ծափահարում էին, գոռաց.

– Ափսոս, որ սապոզներս լաքած չեն, տպավորությունն են չի...

Հետո հայտարարեցին, որ ելույթ կունենա կարգադրիչ Լոգինովը՝ «կիթառի նվագակցությամբ»:

Նա բեմ ելավ, գլուխ տվեց, զնգացրեց լարերն ու սկսեց.

Գնչուհին՝ մաշված խաղաթղթերով,
Հայացքը՝ համառ, ուլունքը՝ շղթա,
Բախտս ուզեցի փորձեմ խաղալով,
Բայց ինձ էլի գեշ թուղթ բաժին ընկավ:
Ինձանից ի՞նչ ես ուզում, իմ անբախտ,
Իմ բախտ, արցունքի ճամփով ես տանում,
Ժանգոտ փշալար ու խիտ ճաղապատ՝
Ստոլիպինյան նեղվածք վագոնում...

Լոգինովին երկար ծափահարեցին ու խնդրում էին կրկնել: Սակայն քաղղեկը դեմ էր: Նա դուրս եկավ և ասաց.

– Ինչպես ասում են՝ լավ է քիչ, բայց լավ:

Հետո շտկեց գոտին, սպասեց, որ լռեն ու գոչեց.

– Հեղափոխական պիես՝ «Կրեմլի աստղերը»: Դերերը կատարում են

Ուստ-Վիմյան ճամբարակետի կալանավորները: Վլադիմիր Իլիչ Լենին՝

կալանավոր Գուրին: Ֆելիքս Էդմունդովիչ Ձերժինսկի՝ կալանավոր Յուրիկով:

Կարմիրբանակային Տիմոֆեյ՝ կալանավոր Չմիխալով: Վաճառականի դուստր

Պոլինա՝ տնտեսական մասի աշխատակից Լեբեդևա Թամարա Եվգենևնա: Եվ

այսպես. Մոսկվա, հազար ինն հարյուր տասնութ թիվ...

Խուռիկը հետ-հետ գնալով՝ անհետացավ: Առաջնաբեմ հանեցին մի աթոռ և կապույտ նրբատախտակից պատրաստված պահարանիկ: Ապա բեմ բարձրացավ Յուրիկովը՝ դիագոնալ գիմնաստյորկան հագին: Նա քորեց ոտքը, նստեց և մտածմունքի մեջ ընկավ: Հետո հիշեց, որ հիվանդ է ու սկսեց հագալ: Այնպես էր հագում, որ գիմնաստյորկան դուրս պրծավ գոտու տակից: Իսկ Լենինն այդպես էլ չէր հայտնվում: Հետնաբեմից ուշացումով մի հեռախոս բերեցին՝ առանց լարի: Յուրիկովը կտրեց հագը, վերցրեց լսափողը և ավելի խորացավ մտածմունքների մեջ:

Դահլիճից սկսեցին ոգևորել.

– Սկսի՛, Թիթեն՛, էլ մի ձգի...

Այստեղ հայտնվեց Լենինը՝ ձեռքին մի հսկայական դեղին ճամպրուկ:

– Բարև ձեզ, Ֆելիքս Էդմունդովիչ:

– Բարև,- առանց տեղից շարժվելու՝ պատասխանեց Ձերժինսկին:

Գուրինը ցած դրեց ճամպրուկն ու խորամանկորեն աչքերը կկոցելով՝ հարցրեց.

– Իսկ գիտե՞ք, Ֆելիքս Էդմունդովիչ, թե սա ինչ է:

– Ճամպրուկ է, Վլադիմիր Իլյիչ:

– Իսկ ինչի՞ համար է, գիտե՞ք:

– Գաղափար չունեմ:

Յուրիկովը նույնիսկ մի քիչ թեքվեց դեպի հակառակ կողմը՝ կատարյալ անտարբերություն ցուցաբերելով:

Դահլիճից նորից բղավեցին.

– Վե՛ր կաց, Թիթենի՛կ, պախսանի հետ ես խոսում:

– Սո՛ւս,- պատասխանեց Յուրիկովը:- Գլուխ կհանենք... Մի տեսակ շա՛տ եք գրագետ:

Եվ չկամությամբ վեր կացավ:

Գուրինը սպասեց, որ լռեն, ու շարունակեց.

– Այս ճամպրուկը ձեզ համար է, Ֆելիքս Էդմունդովիչ: Որպեսզի դուք, աղավնյա՛կս, շտապ մեկնեք հանգստանալու:

– Չեմ կարող, Վլադիմիր Իլյիչ, շուրջը հակահեղափոխություն է: Մենշևիկներ, Էսեններ,- Յուրիկովը չար նայեց սսկված դահլիճին,- բուրժուական... ո՞նց էր:

– Լրտեսներ...

– Հա՛, հա՛...

– Ձեր առողջությունը, Ֆելիքս Էդմունդովիչ, պատկանում է հեղափոխությանը:
Մենք ընկերների հետ խորհրդակցեցինք ու որոշեցինք, որ դուք պիտի
հանգստանաք: Սա ձեզ ասում են որպես ժողովուրդի՝ նախագահ:
Ցուրիկովը լուռ էր:

– Դուք ինձ հասկացա՞ք:

– Հասկացա,- հիմարավուն քնծաղով պատասխանեց Ցուրիկովը:

Ակնհայտորեն տեքստը մոռացել էր:

Խուռիկը մոտեցավ բենին ու բարձր շնչաց.

– Արեք ինչ ուզում եք...

– Իսկ ես ինչ կարող եմ ուզել,- նույնպես շշուկով ասաց Ցուրիկովը,- թե որ
հիշողությունս փչացել է...

– Արեք ինչ ուզում եք,- ավելի բարձր կրկնեց քաղղեկը,- բայց ես ծառայությունս
չեմ թողնի...

– Պարզ է,- ասաց Ցուրիկովը,- չեմ թողնի...

Բայց Լենինն ընդհատեց նրան.

– Հեղափոխության գլխավոր արժեքը մարդիկ են: Նրանց խնայելն
ամենակարևորն է... Այնպես որ, պատրաստվեք, աղավնյա՛կս, ու՛ դեպի Ղրի՛ն,
դեպի Ղրի՛ն...

– Դեռ վաղ է, Վլադիմիր Իլյիչ, վա՛ղ է... Այ, մենշևիկների վերջը կտանք,
կգլխատենք բուրժուական կոբրային...

– Ոչ թե կոբրային, այլ հիդրային,- հուշեց Խուռիկը:

– Մեկ չի՞,- ձեռքը թափ տվեց Ձերժինսկին:

Հետո ամեն ինչ քիչ թե շատ հարթ գնաց: Լենինը համոզում էր, Ձերժինսկին չէր
համաձայնում: Ցուրիկովը մի քանի անգամ գոռաց Լենինի վրա:

Հետո բեմ ելավ Տիմոֆեյը: Ռոդիչևի կաշվե պիջակը չեկիստական բաճկոն էր
հիշեցնում: Պոլինան Տիմոֆեյին հրավիրում է փախչել աշխարհի ծայրը:

– Վրանգելի մո՞տ, ինչ է,- հարցնում էր փեսացուն ու ճանկում գոյություն չունեցող
մատուցերը:

Դահլիճից գոռում էին.

– Բաց չթողնես դրան: Քաշ տու տեղաշոր: Ցույց տու, որ շավարիդ մեջ դեռ
ծուրրուդու անող կա...

Բարկացած Լեբեդևան ոտքը գետին էր խփում, շտկում թավշյա զգեստը: Ու
կրկին մոտենում էր Տիմոֆեյին.

– Կործանեցիր դու իմ ջահելությունը: Լքեցիր, թողեցիր մենակ, ոնց որ արոսենին դաշտում...

Դահլիճից լսվում էր.

– Տես ոնց է փրփրել քաժը: Գիտի, որ իրա մոմը պրծնելու վրա է...

Մյուսներն առարկում են.

– Մի՛ վախեցրեք դերասանուհուն, շնե՛ր: Թողեք սեանսը լրիվանա:

Հետո բացվեց մարագի դուռը, և օպեր Բորտաշնիչը կանչեց.

– Դատական պահակախումբը՝ մուտքի մոտ: Լյո՛ւբչենկո, Գո՛ւսև, Կորա՛լիս, գենք ստացեք: Մերժանտ Լախնո՛, վագքով՝ փաստաթղթերի հետևից...

Չորս ուղեկցորդո՞ղներ ձգվեցին դեպի ելքը:

– Ներեցե՛ք,- ասաց Բորտաշնիչը:

– Շարունակե՛ք,- ձեռքով արեց Խուռիկը:

Ներկայացումն ավարտվում էր: Ճամպրուկը պահեցին ավելի լավ ժամանակների համար: Ֆելիքս Ձերժինսկին մնաց մարտական պահակակետում: Վաճառականի դուստրը մոռացավ իր նկրտումները...

Խուռիկը հայացքով գտավ ինձ ու գոհունակությամբ գլխով արեց: Առաջին շարքում հաճույքից աչքերն էր կկոցել մայրը Ամոսովը:

Վերջապես Վլադիմիր Իլյիչը մոտեցավ խոսափողին: Մի քանի վայրկյան լուռ էր: Հետո դեմքը պայծառացավ պատմական կանխատեսության լույսով:

– Այս ո՛վ է, – բացականչեց նա,- այս ո՛վ է...

Դալուկ ու վտիտ դեմքերը դահլիճի կիսախավարից նայում էին առաջնորդին:

– Այս ովքե՞ր են, այս ի՞նչ երջանիկ, ջահել դեմքեր են: Այս ի՞նչ ուրախ ու պայծառ աչքեր են: Մի՞թե յոթանասունականների երիտասարդությունն է...

Դերասանի ձայնի մեջ ռոմանտիկ թրթիռներ հայտնվեցին: Նրա խոսքը երանգավորված էր անկեղծ հուզմունքով: Նրա ուժեղ, դաշվածքներով պատված ձեռքը պարզվել էր երկինք:

– Մի՞թե նրանք են, ում համար բարիկադներ էինք կառուցում: Մի՞թե հեղափոխության փառավոր թոռներն են...

Նախ երկչոտ ծիծաղեց առաջին շարքը: Մի վայրկյան անց բոլորը հռչում էին: Ընդհանուր աղմուկի մեջ լսվում էր մայրը Ամոսովի բասը: Բարալիկ ծղրտում էր Լեբեդևան: Ձեռքերն ազդրերին էր խփում Գեշա Չմիխալովը: Տուրիկովը հենց բեմի վրա պոկեց փոքրիկ մորուքն ու գգույշ դրեց հեռախոսի մոտ:

Վլադիմիր Իլյիչը փորձում էր շարունակել.

– Նախանձում եմ ձեզ, գալիքի՝ պատվիրակներ: Այդ ձեզ համար մենք վառեցինք նորակառույցների առաջին լույսերը: Հանուն ձեզ... Դե թողեք վերջացնեն, սրիկանե՛ր: Շան պոչի չափ բան է մնացել...

Դահլիճը Գուրինին պատասխանեց սոսկալի, չդադարող ոռնոցով.

– Պապանձվի գողական աշխարհի առաջ, թի՛կ...

– Հեյ, ո՞վ կա էդտեղ, խուտուտ տվեք էդ Մոպասանին...

– Թո՛ղի էստեղից, հոպա՛ր, թխվածքդ վառվեց...

Խուռիկը մոտեցավ բենեզրին ու ձգեց առաջնորդի շավարի փողքը.

– Երգեցե՛ք:

– Արդե՞ն,- հարցրեց Գուրինը,- երկու տող բան է մնացել: Բուրժուազիայի, մեկ էլ աստղերի մասին:

– Բուրժուազիան թողեք, անցե՛ք աստղերին: Ու միանգամից՝

«Ինտերնացիոնալը»:

– Պայմանավորվեցինք:

Գուրինը դահլիճին դառնալով՝ բղավեց.

– Վերջացրե՛ք բազառը:

Ու վրիժառու տոնով ավելացրեց.

– Ուրեմն թող շողան ձեզ համար, գալիքի՝ երեխաներ, մեր կրեմլյան աստղերը...

– Գնացի՛նք,- հրամայեց Խուռիկը:

Հրացանի շամփուրը թափահարելով՝ նա սկսեց չափ տալ: Դահլիճը լռեց:

Գուրինն անսպասելի գեղեցիկ, մաքուր ու գնգուն տենորով երգեց.

...Ելիր, ում կյանքը անիծել է...

Ապա՝ կատարյալ լռության մեջ.

...Ով ճորտ է, մերկ է և ստրուկ...

Նա հանկարծ տարօրինակ կերպարանափոխվեց: Արդեն գյուղացի էր, գեղջուկ, խորհրդավոր ու խորամանկ, ինչպես իր երեկվա նախնիները: Դեմքը՝ երազկոտ ու կոպիտ: Աչքերը կիսախուփ էին:

Անսպասելիորեն նրան ձայնակցեցին: Նախ, մի անվստահ ձայն, հետո՝ երկրորդը, երրորդը: Եվ ահա լսում եմ անկանոն ու անմիաբան երգչախմբին.

...Արդեն վառվում են մեր սրտերը...

Բազմաթիվ դեմքեր ձուլվեցին մեկ դողդոջուն կետի մեջ: Դերասանները բեմում արձանացան: Լեբեդևան բռնցքները սեղմել էր քունքերին: Խուռիկը շամփուրն էր թափահարում: Հեղափոխության առաջնորդի շուրթերին սառել էր

տարօրինակ երազկոտ ժպիտը...

...Այս հին աշխարհը կքանդենք մենք...

Մինչև հիմքերը և հետո...

Հանկարծ կոկորդս ցավագին սեղմվեց: Ես առաջին անգամ իմ
առանձնահատուկ, չտեսնված երկրի մասնիկն էի: Ես ամբողջովին կազմված էի
դաժանությունից, սովից, հիշողությունից, չարությունից... Արցունքները մի պահ
կուրացրին ինձ: Չեմ կարծում, թե դա որևէ մեկը նկատած լինե՞ր...

Իսկ հետո ամեն ինչ լռեց: Վերջին տունը մի կերպ ձգեցին մի քանի միայնակ,
շփոթված ձայներ:

– Ներկայացումն ավարտված է,- ասաց Խուռիկը:

Նստարանները շուտ տալով՝ կալանավորները շարժվեցին դեպի ելքը: